

CRÒNICA D'UN EQUÍVOC: LA CONSTRUCCIÓ D'UNA IDENTITAT FEMENINA EN LES NOTÍCIES SOBRE MALTRACTAMENTS¹

Eulàlia Lledó

IES Francisco de Goya (Barcelona) i grup NOMBRA

La comunicació tracta de com es construeix una determinada (i estereotipada) identitat femenina a partir de les notícies que apareixen en la premsa sobre maltractaments a les dones i violència sexual en general; s'hi analitza de quina manera i en quins termes es concreta la representació de la imatge de les dones al llarg d'aquest tipus de notícies; i també, és clar, com es valoren aquestes protagonistes.

Aquesta aportació és una petita mostra dels fruits d'una investigació sobre els maltractaments que vaig fer l'any 1998 per encàrrec de l'Institut Andaluz de la Mujer². La investigació es va realitzar a partir d'un buidat exhaustiu de premsa que, tant de les notícies, com de les informacions i dels articles sobre maltractaments i d'altres agressions, van aparèixer durant tot l'any 1997 i el mes de gener de 1998 en els principals diaris andalusos (es van consultar els següents diaris: *ABC*, *Sevilla*, *El Correo de Andalucía*, *Diario 16*, *El País*, *El Mundo*, les agències Efe i Europa-Press, i, esporàdicament, algun altre mitjà de premsa escrita local).

La investigació s'estructura en una introducció, 6 capítols i una bibliografia. El primer capítol consisteix en un glossari de termes rellevants que em va obligar a conceptualitzar i a precisar una sèrie de paraules que crec que són especialment útils a l'hora de comprendre i d'acarar una realitat tan dura com la dels maltractaments.

Els capítols 2, 3 i 4 es dediquen a tres anàlisis diferents tot i que estretament interrelacionades. Així, el segon capítol s'ocupa concretament del contingut de les notícies sobre maltractaments o terrorisme familiar, el tercer es dedica a les notícies sobre violència exercida per dones (justament és aquesta segona anàlisi la que dona més pistes sobre els silencis, buits i ocultacions de la premsa quan parla de l'experiència femenina) i el quart capítol versa sobre notícies que tracten d'altres formes d'agressions sexuals.

¹ Aquestes pàgines són la traducció i l'actualització (amb petits canvis i afegits) d'una comunicació que vaig presentar (amb menys fred i menys neu que a Vic el desembre del 2001) al *V Alcalá Seminar on Contemporary British Writing*, organitzat pel Departament de Filologia Moderna de la Universitat d'Alcalá de Henares l'octubre de 1999; per tant, n'hi ha versió castellana (vegeu Bibliografia). Agraïxo de cor a les organitzadores del Seminari d'Alcalá que me l'hagin deixat publicar de nou.

² La investigació completa (*Cómo tratar bien a los maltratados*) es pot sol·licitar a l'Institut Andaluz de la Mujer. Estava previst que a partir dels resultats del treball l'Institut procedís a una posterior publicació dirigida a la premsa; així, i sense tenir en compte la meua voluntat, opinió i criteri, i, el que és més greu, la coherència del document, algunes parts de la investigació es van editar en la publicació *Cómo tratar bien a los malos tratos. Manual de Estilo para los Medios de Comunicación* (vegeu Bibliografia).

El cinquè i el sisè capítols consisteixen en sengles recomanacions (ja que es tractava d'un estudi enfocat com a manual d'estil per als mitjans de comunicació). El primer es dedica a donar recomanacions generals per reformular notícies i el segon a les recomanacions per evitar l'androcentrisme lingüístic. Tancava la investigació una breu bibliografia que també inclou alguna pel·lícula de ficció.

Aquestes línies s'articulen a partir de dos aspectes diferents però molt travats entre si. Així, la primera part tracta bàsicament del contingut de les notícies a través dels resultats de les anàlisis dels capítols 2, 3 i 4; la segona part versa sobre la forma de redactar aquestes notícies i es basa concretament en el capítol de recomanacions per evitar l'androcentrisme lingüístic.

Primera part: sobre el contingut de les notícies³

A) L'anàlisi de les notícies sobre maltractaments mostra una sèrie de constants; en destaquen aquestes quatre.

Aquesta primera part es basa, com ja s'ha dit anteriorment, en les tres anàlisis realitzades en els capítols 2, 3 i 4 que són, de fet, el nucli de la investigació pel que fa al contingut de les notícies.

1) Atribució de les diferents agressions o crims a la gelosia o a la passió amorosa.

La immensa majoria de les notícies que parlen d'agressions a dones per part d'homes del seu entorn proper, marits, companys o exmarits, excompanys..., tendeix a presentar aquests atacs com a producte d'"un asunto de celos"⁴, "una cuestión de faldas", "un problema sentimental o personal", "un móvil sentimental". Així, el més habitual és que en la redacció de les notícies s'hi trobin les paraules "pasión" i "celos". Fins i tot quan es parla d'intents d'assassinat amb premeditació i rabejament o acarnissament s'utilitzen expressions com, per exemple, "crimen pasional", "mal momento"..., és a dir, es justifica o almenys s'atribueix al crim i al criminal el component de passió amorosa, quan, de fet, aquests crims no es poden atribuir a cap altra passió que no sigui la criminal.

Aquesta atribució tendeix a configurar la idea que l'enorme gradació d'agressions (agressions verbals, agressions psíquiques, vexacions, cops, pallisses, sevícies, intents d'assassinat, assassinats), de les quals es fa ressò la premsa, són d'alguna forma inherents a les relacions amoroses; formen part d'aquestes relacions i, per tant, en algun grau, tendeixen a presentar-se com en certa manera inevitables i també en certa mesura s'anima a suportar-les (especialment les menys sagnants i homicides).

A vegades, la infidelitat amorosa s'atribueix com a causa d'un assassinat o d'un intent d'assassinat. Aquesta relació causa-efecte sembla inadequada perquè és evident que les infidelitats poden tenir (de fet, han de tenir) una resposta que no sigui l'agressió o qualsevol altra conducta criminal.

Algunes vegades la premsa frivolitza la presentació d'aquesta qüestió; per exemple, en una notícia que parlava de la infidelitat d'una dona es podia llegir el següent:

³ Encara que aquesta primera part s'estructura en tres apartats en certa manera diferenciats ja que corresponen a les anàlisis de tres capítols diferents, la numeració dels punts és correlativa i comuna pel fet que tots tres apartats formen part d'un mateix continuïum.

⁴ Com que la premsa consultada era en castellà, en aquesta llengua se n'han deixat les cites textuales.

"una madrileña de 31 años parece que tiene bastante éxito con los hombres"⁵, la redacció sembla realment que dona un tractament frívol i fora de lloc a un fet tan greu com un intent d'assassinat.

2) Ocultació o minimització de la voluntat de separació per part de les dones.

Una altra constant en la redacció de les informacions sobre les agressions (que en aquest cas, generalment es concreten en intents d'assassinat) és l'ocultació o l'aparició en un segon o tercer pla de la circumstància que es tracta d'una parella separada des de fa més o menys temps o d'una parella en tràmits de separació, sempre a instàncies de la dona.

L'ocultació de la voluntat femenina de separar-se és molt freqüent, es pot contemplar al llarg de moltíssimes notícies en qualsevol dels mitjans revisats, potser és el tret més repetit en el transcurs de les informacions. En nombroses ocasions, aquesta informació es dona però no en el titular sinó que s'ha de buscar en el cos de la notícia, i generalment no cap el començament.

Aquest fet torna a posar de manifest que les agressions i crims no són producte de l'amor, de la gelosia, de la passió amorosa, com s'apuntava més amunt i tants tòpics proclamen, sinó de la consideració que alguns homes tenen de les dones com a éssers de la seva propietat, a les quals no consenteixen, i impedeixen per tots els mitjans, que exercitin la seva voluntat de viure en llibertat.

El fet de no remarcar la plena i difícil decisió de les dones de separar la convivència, contribueix a fomentar una visió de les dones com a persones lligades als seus agressors i sense capacitat de decisió i iniciativa per deixar una parella o relació que els resulta insatisfactòria o lesiva, i sense capacitat per viure i fer la seva pròpia vida. Aquest tret de la redacció del titular de la notícia no afavoreix les dones sinó que tendeix a mostrar-les com a víctimes passives.

Relacionat amb el fet de separar-se, a vegades, es torna a donar com a motiu del crim una causa-efecte equivocada com per exemple quan es llegeix que "un doble asesinato [es] producto de una separación". La utilització d'aquest tipus de causa-efecte implica presentar el crim com a evitable si les dones suportessin, costi el que costi, el matrimoni i, per tant, són en certa mesura una proposta a aguantar resignadament, no importa a quin preu, una situació no desitjada.

3) Atribució dels maltractaments a les denúncies presentades per les dones.

El mateix fenomen causa-efecte es dona quan s'atribueix a les denúncies de maltractaments, els mateixos maltractaments. En tot cas, són les deficiències de la justícia o de l'aplicació de la justícia i no l'acció de denunciar un maltractament el que deixa en una situació vulnerable les decidides dones que decideixen cursar-les.

Un cop més el missatge subliminal consisteix a dir a les dones que deixin les coses com estan (és a dir, empitjorant) ja que és preferible que no actuïn.

4) Balls de xifres i d'estadístiques d'uns diaris a d'altres.

Encara que no és atribuïble als mitjans de comunicació, es dona la circumstància que la premsa gairebé mai coincideix en les xifres que dona tant si les dades es refereixen al nombre de denúncies presentades, a la xifra de crims, com al tant per cent del total que es dedueix s'eleven les denúncies cursades, etc.

⁵ Els fragments de notícies literals van entre cometes; tots els subratllats són meus.

(Aquest aspecte de moment no ha variat gens ni mica. El 19 d'abril de 2002, un titular d'*El País* deia així: "Dos crímenes más elevan a 16 las mujeres muertas este año por violencia doméstica"; el mateix dia *La Vanguardia* parlava d'aquests dos mateixos crims i el seu titular era el següent: "Dos casos más elevan a 25 las mujeres fallecidas este año a manos de su pareja". En un altre ordre de coses, tots dos diaris continuaven mostrant contradiccions i confusions a l'hora de parlar de parelles o exparelles; un detall realment rellevant i important quan s'analitzen aquest tipus de notícies.)

Aquesta falta de dades que es constata quan s'investiga en la premsa, encara que no se li pot atribuir en absolut, posa de manifest la poca seriositat dels organismes corresponents a l'hora de fer front o, com a mínim, al moment de comptabilitzar i analitzar una qüestió tan greu i de tanta envergadura com els maltractaments.

B) De l'anàlisi de les notícies que tracten sobre la violència exercida per les dones es poden destacar aquests dos fenòmens.

La quantitat de notícies i d'informacions sobre violència exercida per les dones sobre les seves parelles és molt menor que la contrària ja que se'n donen molts menys casos. Es dona també la circumstància que en força ocasions, aquests atacs han anat precedits de maltractaments contra elles, extrem que a vegades la premsa no cita, com es va poder comprovar en acurar algunes de les notícies en diferents diaris.

Malgrat les poques notícies que es van trobar sobre aquest tipus de violència, es van detectar una sèrie de biaixos específics molt rellevants i representatius de la diferent manera de tractar les persones segons si són dones o homes.

5) Atribueïó d'aptituds físiques o qualitats als homes que reben alguna agressió.

Diferents notícies que informaven d'una agressió perpetrada amb una destrat per una dona contra el seu company incidia en "la rapidez de reflejos" que l'home va mostrar; aquests reflexos, segons les notícies, van possibilitar que l'home pogués fugir després d'esquivar els embats de la dona.

És altament remarcable que al llarg de totes les informacions i notícies sobre agressions contra les dones que es van analitzar en la investigació, mai es trobés la més mínima explicitació d'alguna aptitud, habilitat o perícia física en el moment d'esquivar o fugir d'una agressió referida a alguna de les dones que apareixien en les notícies.

Cosa que és especialment remarcable si es té en compte que, a més, a través de les mateixes notícies, es té constància que força dones n'han escapat hàbilment, també se sap de les múltiples iniciatives empreses per dones per enfrontar-se a la violència sexual.

Per exemple, una notícia informava d'una detenció que es va poder portar a terme gràcies al fet que una dona havia reconegut casualment un home que sortia d'un edifici com l'individu que mesos abans havia intentat violar-la; l'endemà, la dona es va apostar càmera en mà davant de l'immoble on l'havia vist i li va fer una sèrie de fotos. Després de revelar les fotografies, es va presentar a una comissaria per denunciar-lo.

Aquest és un exemple clar de valentia, decisió i intel·ligència, fins i tot de reflexos, davant d'una agressió. La notícia no citava en cap moment l'aptitud, la perícia i les qualitats que va mostrar aquesta dona. És a dir, no se citen no perquè aquesta dona, les dones no les tinguin o no les hagin utilitzat, sinó perquè la premsa en general només troba digna de menció la rapidesa de reflexos quan el protagonista és un home.

Aquest fenomen tendeix a victimitzar les dones, a presentar-les com a persones indefenses, desvalgudes i sense capacitat de reacció.

6) Tractament irònic del comportament de les dones.

En una de les notícies que parlaven sobre l'agressió que s'ha vist anteriorment de la dona que va agredir amb una destrat el seu company, la redacció de la notícia deia: "como quiera que la actitud de la mujer no era 'demasiado pacífica', se procedió a desarmarla". No sembla que la ironia sigui la millor manera de tractar i de descriure una dona armada amb una destrat. A això se li ha d'afegir que al llarg de les notícies no s'han trobat ironies similars referides als homes.

En una notícia encapçalada pel següent titular, "Detenida tras una maquinación de película para matar a su marido en el hospital", es deia que: "María Luisa, convenientemente esposada, fue puesta a disposición judicial"; en absolutament totes les notícies consultades sobre maltractaments, no s'ha trobat cap referència a un presumpte assassí o agressor que anés convenientment emmanillat o no. També al llarg de la notícia es podia llegir: "Como *detalle hilarante*, el hecho de que en su declaración María Luisa, al tener que dar una explicación [...] no se le ocurrió otra cosa que alegar que pretendía 'refrescar los pies' de su marido". Sembla una expressió molt poc adequada per referir-se a l'acció criminal d'una presumpta assassina.

Les notícies que s'han vist en aquest apartat incideixen en la mateixa tendència a tractar amb frivolitat i sorna les activitats, accions, etc., que provenen de les dones.

Els dos biaixos que s'acaben de veure en aquest apartat, són biaixos que, com anteriorment s'ha indicat, assenyalen clamorosos silencis i buits, evidencien algunes omissions en què incorre la premsa quan parla de l'experiència femenina. És quan els homes apareixen com a víctimes quan es constata que, fins i tot quan fan el paper que acostumen a fer algunes dones, són tractats d'una altra manera i això pel simple fet de ser homes, és a dir, són molt millor tractats i valorats.

(En un altre ordre de coses encara que lligat a aquesta qüestió, quan s'analitza, per exemple, la presència femenina en un diccionari, l'anàlisi d'aquesta presència dona moltes dades dels paràmetres amb què es jutja i s'avaluen les característiques i les activitats de les dones, però fins que no s'analitza la presència masculina no es posa realment de manifest el que no es diu d'elles, és a dir, la diferent consideració i jerarquització de les unes i dels altres.)

C) L'anàlisi de les notícies sobre d'altres formes de violència sexual mostra una sèrie de trets dels quals destaquen els següents.

En força ocasions en les notícies que apareixen en la premsa tant sobre maltractaments com al voltant de la violència sexual en general, es pot percebre que qui les redacta pren partit i opina o valora sobre els fets dels quals s'informa.

Així, és exemplar i formatiu un titular com el següent: "Alta médica para la jiennense a la que su ex marido golpeó brutalmente", l'adverbi indica un judici de valor sobre la pallissa, i al llarg de la notícia s'expliciten opinions sobre l'actuació de la justícia i les penes que imposa quan, per exemple, diu "Por otro lado, su ex-marido únicamente deberá presentarse los días 1 y 15 de cada mes en el juzgado de Alcaudete", un altre cop l'adverbi constitueix una valoració que fa qui ha redactat la notícia.

En la premsa diària es poden llegir sovint informacions esgarrioses sobre agressions contra la llibertat sexual, el dret al propi cos de les dones o les violacions. En general, s'hi troben a faltar valoracions com les que s'acaben de veure, potser és aquest el tret comú més destacable de les notícies que es veuran a continuació.

7) Atribució de les distintes agressions o crim a la passió amorosa; minimització de les violacions.

Es poden trobar notícies com la que donava compte de l'absolució d'un home en un cas de violació; a l'agressió se la denominava com el "caso de la explosión amorosa"; la notícia informava que: "La Audiencia de Granada fundamentó la absolución del argelino⁶ en que las heridas que presentaba la joven oligofrénica fueron fruto de una relación sexual 'demasiado apasionada'".

La notícia no feia cap consideració sobre aquesta opinió i subsegüent sentència de l'Audiència de Granada; tant la denominació del cas com l'adjectivació usada posteriorment podrien considerar-se fomentadores de la violència contra les dones.

En una altra notícia que parlava dels dubtes d'un tribunal en el moment d'absoldre a sis presumptes violadors, es podia llegir que: "En la decisión del tribunal también han influido los informes médicos de los forenses que no hallaron 'signos de violencia evidentes' en el cuerpo de la muchacha salvo dos hematomas, uno en el brazo izquierdo y otro en la pierna del mismo lado, 'que no tienen correspondencia' con los empujones y golpes que, según ella, le propinaron los acusados. Más bien, agrega la sentencia, pudo habérselos producido 'cuando se revolcó por el suelo haciendo el amor' con uno de los acusados, menor de edad".

La notícia no comenta en absolut que és greu que el tribunal consideri que hi ha d'haver lesions físiques de consideració perquè es tipifiqui aquest crim com un delict de violació. Igualment indigna que es pugui pensar que la víctima es rebotqués voluntàriament i que per aquesta causa s'autofligés les lesions; també sembla minimitzador del crim fer esment que el possible violador fos menor d'edat.

Com es va veient al llarg d'aquestes línies, atribuir passió als crims és un tret compartit per tots els delictes que tenen a veure amb la violència sexual.

8) Tractament de diferents violacions i d'altres agressions sense comentaris.

En una notícia el titular de la qual era aquest: "Rechazan denuncia de violación al no tener el pene fuera en el forcejeo", es deia que: "Además de desestimar la tentativa de violación, la sentencia desestima también la existencia de un delito de agresión sexual 'que tampoco puede considerarse perpetrado en grado de consumación, siendo claro que no pueden considerarse como sexualmente agresivos de por sí los forcejeos tendentes a conseguir estos contactos'". En aquesta notícia, un tribunal torna a minimitzar la violència sexual i les agressions contra les dones, i aquesta valoració ha passat sense cap comentari per part de qui va redactar la notícia.

Entre les moltíssimes notícies que incideixen en la violació marital, es pot destacar la que sota el titular "Absuelto un hombre acusado de violar a su mujer encinta, por falta de pruebas", diu que: "La sentencia cuestiona la credibilidad de la denunciante por haber ocultado varios datos, entre ellos que ejercía la prostitución, y las continuas discusiones con su marido que quería controlar el dinero de sus ingresos".

⁶ Encara que aquesta comunicació no tracta dels possibles biaixos racistes, m'agradaria fer notar que en les notícies es tendeix a remarcar la procedència o la nacionalitat de les persones també d'una manera desigual.

En la redacció de la notícia no es fa cap comentari sobre el fet que la credibilitat de la dona és posada en dubte pel tribunal perquè és una prostituta, és a dir, en la sentència hi ha inclòs un judici de valor que propaga la idea que una prostituta no és de fiar ja que qüestiona la validesa del seu testimoni per aquesta circumstància.

També hi ha força notícies que parlen de violacions perpetrades sobre discapacitats mentals. En una notícia es podia llegir que: "El Tribunal Supremo ha absuelto a un hombre que tenía una condena de 12 años de prisión por violar a una deficiente mental, por considerar que el retraso de ésta era leve y no se podía apreciar que estuviera privada de razón".

Posa els pèls de punxa llegir que el que ha determinat que no es consideri una violació aquesta agressió sexual, no és el dubte sobre si va haver-hi violació o no, sinó que fos difícil apreciar el grau de raó de la víctima. El fet que totes aquestes consideracions no vagin acompanyades d'un comentari aclaridor per part de qui redacta la notícia en certa manera les legitima.

9) Tractament de violacions paternes sense cap comentari per part de la premsa.

En una notícia que donava compte de l'absolució del delict de violació a un pare, es relata que "La Audiencia de Sevilla ha condenado a Manuel R.S. a ocho años de prisión por un delito de estupro contra su hija, pero le ha absuelto de violación, porque no 'golpeó ni intimidó' a la menor al forzarla a mantener relaciones sexuales" (al llarg de la notícia es dona la dada que la filla tenia menys de 15 anys).

No qualificar la consideració de l'Audiència en el sentit que conclou que cal sang i violència física extrema perquè hi hagi una violació és no qüestionar la sentència. En aquesta notícia tampoc s'esmenta que el terror pot implantar-se de moltes maneres, especialment si procedeix d'una persona adulta i a més familiar, en aquest cas concret, el pare de la víctima. Igualment es troba a faltar la consideració que és lícit evitar les pallisses i els cops.

Sota el titular "Condenado a 10 años de cárcel por abusar de su hija de once años", la notícia informa del fet que: "La niña, relata la sentencia, presentaba un 'prematureo desarrollo físico i aparentaba tener más edad que la biológica', y fue objeto de estos abusos desde principios de 1994".

S'hi troba a faltar alguna consideració en el sentit que la violació no depèn (ni en absolut la justifica o minimitza) del grau de desenvolupament físic de les filles, sinó que depèn directament de la brutalitat dels pares que les perpetren i exerceixen d'aquesta forma el seu terrorífic domini.

10) Notícies d'altres agressions en què s'ha procedit de manera diferent quant a comentaris o adjectivació.

Sota el titular "Gritos de 'borrachas' contra las danesas violadas en Gelves", una notícia feia referència al presumpte estat de les daneses en la nit ja molt llunyana en què va tenir lloc el crim i, per tant, a una circumstància no comprovable, es llegeix que: "Las chicas [...] relataron que aquella noche habían consumido varias cervezas pero no estaban borrachas, contrariamente a lo asegurado por los presuntos violadores, según los cuales tenían una actitud 'alegre y ligera'".

Com en el cas de la credibilitat de la prostituta, aquí hi ha un intent de minimització de la violació (provada, segons explica la notícia) que van patir algunes de les daneses amb l'excusa que estaven borratxes i, per tant, la insinuació que potser la violació

va ser propiciada per elles. Els violadors també van declarar que la noche d'actes "estaban de cachondeo".

Es constata que els intents de minimització dels testimonis dels acusats són força freqüents en casos d'agressions sexuals i violacions i, en general no desperten cap comentari per part de la premsa.

Sota el titular: "Condenada por dar un botellazo a un hombre que le tocó el culo", s'informa que una dona va respondre amb decisió per defensar-se d'una agressió. La notícia informa amb detall de la condemna que se li va imposar però en cap moment parla del dret a repel·lir una agressió.

Hi ha una flagrant contradicció entre les sentències que s'han vist anteriorment que demanen a les víctimes una actitud de violència defensiva sense tenir en compte les possibles conseqüències a les que s'exposen i el que a cops decideixen els tribunals si aquesta defensa es dona. Si no es defensen, vénen a dir les sentències, és que acceptaven i gairebé volien les agressions que van rebre, i si es defensen, són conductes condemnatòries.

També es troben notícies relacionades amb els maltractaments que informen amb frivolitat sobre les dones que es preocupen de dotar-se d'habilitats defensives per fer front a la violència sexual. Un titular dedicat a aquesta qüestió diu així, "20 años de casa 'ninja'"; la notícia finalitza d'aquesta forma: "Aunque la mayoría de las participantes son amas de casa, el grupo de mujeres que pretende acabar con el mito del 'sexo débil' también lo forman jóvenes universitarias y hasta una atrevida danesa que golpea con decisión de *ninja* a su compañera, pese a que ronda los 60 años".

Incidir per dues vegades en la paraula "ninja", parlar d'"atrevimiento", referir-se a les dones amb la denominació "sexo débil" i sorprendre's de la pretesa vellesa d'una de les dones, treu seriositat (si és que no és directament una burla) a la iniciativa autònoma que aquestes dones han emprès en la seva defensa.

Es pot comprovar, tal i com ja s'ha vist en l'apartat A), que una vegada més les activitats de les dones són tractades amb una ironia que pretén treure'ls seriositat. Al contrari, en la resta de les notícies d'aquest apartat les informacions no estan adjectivades ni les persones que les van redactar afegeixen opinions o comentaris sobre els fets i la posterior actuació de la justícia.

Segona part: sobre la forma de les notícies

La segona part d'aquest escrit es basa fonamentalment en el capítol de la investigació dedicat a les recomanacions per evitar l'androcentrisme lingüístic.

Com que la qüestió de l'androcentrisme lingüístic s'ha tractat extensament en força llocs⁷ i no difereix molt dels biaixos de qualsevol altre document, em limito a apuntar a continuació els principals fenòmens d'androcentrisme lingüístic trobats al llarg de les notícies sobre violència sexual; adjunto també un exemple de cada fenomen i algunes de les possibles solucions.

1) Utilització del masculí plural com a presumpte omnicomprensiu del masculí i del femení. Aquest ús es pot comprovar en el següent titular, "Los andaluces protestan por la violencia contra las mujeres".

Es podria resoldre amb una expressió genèrica com la següent: "Andalucía protesta por la violencia contra las mujeres".

⁷ En la Bibliografia es fan constar algunes publicacions bàsiques i normalment actuals dedicades a l'androcentrisme i al sexisme lingüístics i a la manera de solucionar-los.

O també amb la presència d'un femení i d'un masculí: "Andaluzas y andaluces protestan por la violencia contra las mujeres".

Igualment es podria redactar acompanyant els substantius amb els respectius articles: "Los andaluces y las andaluzas protestan por la violencia contra las mujeres".

2) Utilització de l'article masculí plural determinant un substantiu de gènere comú com a presumpte omnicomprensiu del masculí i del femení.

Es reflecteix, per exemple, en aquest titular, "Los forenses piden mayor respuesta judicial frente a los malos tratos".

El titular es podria resoldre així: "El cuerpo de forenses pide mayor respuesta judicial frente a los malos tratos".

Si aquesta solució no es considera oportuna, també queda la possibilitat de posar tots dos articles: "Las y los forenses piden mayor respuesta judicial frente a los malos tratos".

3) Utilització del masculí singular com a presumpte omnicomprensiu del masculí i del femení.

En la següent redacció es detecta aquest problema: "¿Cuántas personas no han oído gritos y lamentos de mujeres al otro lado de la pared de su casa y han decidido no intervenir con el falso pudor de que lo que ocurra de puertas adentro de la casa de su vecino no les corresponde".

Es podria resoldre així: "de que lo que ocurra de puertas adentro de la casa de su vecino o de su vecina no les corresponde".

En aquest cas concret, i tenint en compte que la majoria dels maltractaments es perpetren contra les dones, estaria gairebé justificada també la solució només en femení: "lo que ocurra de puertas adentro de la casa de su vecina no les corresponde".

4) Redaccions que mostren subordinació de la dona a l'home.

En la següent notícia, "Rafael M.T., de 43 años, y su esposa, Encarnación M.C., de 38, se encuentran graves, aunque estables", hi ha una submissió de la dona al seu espòs, se la presenta com a apèndix de l'home.

Es podria resoldre amb un genèric: "La pareja formada por Rafael M.T., de 43 años, y Encarnación M.C., de 38, se encuentra grave, aunque estable".

Es pot redactar la notícia presentant directament els noms: "Encarnación M.C., de 38, y Rafael M.T., de 43 años, se encuentran graves, aunque estables".

El titular de la notícia ho donava pràcticament solucionat ja que deia: "El matrimonio herido en Córdoba se encuentra grave".

Si es volien afegir els noms només calia escriure el següent: "El matrimonio formado por Encarnación M.C., de 38, y Rafael M.T., de 43 años se encuentra grave".

5) Redaccions amb problemes de concordança.

En el titular, "Villalobos critica a los jueces por el desigual trato que otorgan a hombres y mujeres maltratados", hi ha un problema de concordança, ja que es fa concordar el femení "mujeres" amb el masculí "maltratados".

Es proposa, quan es donin aquests casos, fer concordar l'adjectiu o participi amb el substantiu que li quedi més a prop: "que otorgan a hombres y mujeres maltratadas".

O bé: "que otorgan a mujeres y hombres maltratados".

6) Redactats en què a més del substantiu o de l'adjectiu femení es fa constar la paraula "mujer".

En el titular "Las infidelidades amorosas de una mujer madrileña acaban en un intento de asesinato", es constata que és innecessària la paraula "mujer" donat que el sexe de la protagonista ja està inscrit en la paraula "madrileña".

Aquest titular es podria resoldre traient la paraula que sobra: "Las infidelidades amorosas de una *madrileña* acaban en un intento de asesinato".

7) L'ordre d'aparició de femení i de masculí.

Es va trobar un redactat que realment portava al límit aquest biaix; deia així: "Por inhalación de humo han sido asistidas tres *personas*: María del Carmen León y sus hijos Manuel Ángel López y Tomasa, de tres y nueve años, respectivamente, aunque no están hospitalizados".

Tot i que habitualment se solen citar les filles i els fills per ordre d'edat, l'androcentrisme ha fet anteposar el nen a la nena, és a dir, l'home a la dona. Aquest androcentrisme en l'ordre de citació es reforça encara amb un altre mecanisme: es parla de la nena només amb el nom de fonts mentre que el nen té noms i cognoms (malgrat que només se'n citi el patern).

8) En algunes notícies es tracta les dones amb una familiaritat i proximitat impròpies del llenguatge periodístic.

En la redacció de la notícia que donava compte de l'assassinat d'una dona a mans del seu exmarit, compareix una veïna en els següents termes: "Todo ocurrió muy rápido, comentó ayer *Mari*, la primera que salió de su casa al escuchar la pelea"; unes línies després la notícia continua així: "*Beni García*, una vecina, avisó a su hijo que es sanitario".

El tracte correcte i adequat sembla que és el del segon subratllat ja que el primer és impropï d'una notícia formal i del llenguatge estàndard periodístic amb què s'articulen les notícies; el que s'ha utilitzat en la notícia es considera com més aviat propi d'un registre col·loquial que connota familiaritat i coneixement de la persona a la que s'al·ludeix.

9) En ocasions s'utilitza el singular "la mujer" per referir-se a les dones en general.

En la redacció de la següent notícia hi ha una mostra d'aquest fenomen: "que afecta la vida y dignidad de *la mujer* en la actual sociedad española".

Sembla més oportú en aquests casos utilitzar sempre el plural "las mujeres", forma que en aquest cas engloba millor el col·lectiu, reflecteix més la realitat de les diferències entre les dones i no incideix en el tòpic que totes les dones són iguals.

Algunes conclusions

A la vista de tot el que s'ha exposat, es poden establir una sèrie de trets generals que tenyeixen les notícies sobre maltractaments i violència sexual en general, aquests trets no només configuren una determinada imatge de les dones sinó que implícitament donen també pautes i models de comportament per a les dones que es troben en aquestes situacions (i totes les altres).

- Presentació de les dones com a passives, sense capacitat d'iniciativa i de reacció, i sense qualitats remarcables.
- Quan les dones no es mostren passives, s'atribueix el crim a la decisió de les dones (intents de separació, separació, denúncies per maltractaments).
- Aquestes dues maneres de presentar les dones té tendència a victimitzar-les.
- En ocasions la premsa tendeix a no qualificar ni adjectivar l'actuació de la justícia, és a dir, atorga legitimitat amb el seu silenci a actuacions lesives per a les dones.
- En canvi, en moltes ocasions sí que qualifica i adjectiva -normalment a partir de la ironia- les actituds i les iniciatives de les dones. L'expressada ironia tendeix a minimitzar i a subvalorar les dones i les seves iniciatives.
- Tots aquests trets del contingut de les notícies s'acaben de travar amb una sèrie de biaixos androcèntrics subordinadors de les dones en la forma de redactar.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- DIRECTION GÉNÉRALE DE LA CONDITION FÉMININE DE L'ONTARIO (1994), *À juste titre. Guide de rédaction non sexiste*, Toronto, Direction générale de la condition féminine de l'Ontario.
- DOYLE, Margaret (1995), *the A-Z of Non-Sexist Language*, Londres, The Women's Press.
- INSTITUTO ANDALUZ DE LA MUJER (1999), *Cómo tratar bien a los malos tratos. Manual de Estilo para los Medios de Comunicación*, Sevilla, Instituto Andaluz de la Mujer.
- LLEDÓ, Eulàlia (1992), *El sexisme i l'androcentrisme en la llengua: anàlisi i propostes de canvi*, Barcelona, ICE de la UAB [Quaderns per a la Coeducació, 3].
- (2000), "Crònica de un equivoco: la sesgada construcció de una identitat femenina a través de las noticias sobre maltratos", in *Mosaicos y Taraceas: Desconstrucción Feminista de los Discursos del Género*, Mercedes Bengochea; Marisol Morales (eds.), Alcalá de Henares, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Alcalá, pp. 145-160.
- MILLER, Casey; SWIFT, Kate (1988), *The Handbook of NONSEXIST WRITING*, Nova York, Harper & Row.
- OFFICE DE LA LANGUE FRANÇAISE (1991), *Au féminin. Guide de féminisation des titres de fonction et des textes*, Québec, Les publications du Québec.
- SABATINI, Alma (1987), *Il sessismo nella lingua italiana*, Roma, Commissione nazionale per la realizzazione della parità tra uomo e donna.
- SERVICE DE LA LANGUE FRANÇAISE (1994), *Mettre au féminin. Guide de féminisation des noms de métier, fonction, grade ou titre*, Bruxelles, Service de la langue française.
- VV.AA. (1995), *NOMBRA. En femenino y en masculino. La representación del femenino y el masculino en el lenguaje*, Madrid, Instituto de la Mujer.
- (1995), *Mujeres*, 18.